УДК «18» (477.74) Маразлі. Родоканакі
Наталія Терентьєва

ЗМІНИ В ІНФРАСТРУКТУРІ МІСТА ОДЕСА ВНАСЛІДОК БЛАГОДІЙНОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРЕЦЬКИХ КУПЦІВ (НА ПРИКЛАДІ РОДИН МАРАЗЛІ ТА РОДОКАНАКІ. XIX ст.)

В статті досліджується благодійна та громадська діяльність грецьких купців Одеси, яка суттєво вплинула на розвиток визначного культурного та економічного центру південноукраїнського регіону.

Благодійна та суспільна діяльність традиційно посідала важливе місце в історії грецького народу і викликала інтерес вітчизняних та зарубіжних вчених. Загальні напрями означених аспектів висвітлили у своїх працях грецькі історики І.Хасіотіс[1], К.Вакалопулос[2], Є.Ніколаїдіс[3], Д.Вламі[4] та ін. Вони показали роль окремих представників грецької діаспори у розвитку економіки, науки і культури країн, де греки тимчасово мешкали. Діяльність грецьких громад поза межами своєї батьківщини дослідники європейських країн розглядають як важливу складову суспільно-політичного життя Греції. У роботах, присвячених грекам-емігрантам, об'єктом вивчення, як правило, обиралася діаспора в цілому або окремі громади.

У 90-х рр. XX ст. в Україні з'явилися напрацювання з комплексним підходом до вивчення діяльності грецьких громад. Такі автори як В. Наулко, О. Терентьєва, А. Гедьо, М. Абдулаєва, І. Лильо, Н. Бацак, М. Араджіоні, В. Томозов, Л. Якубова, С. Пахоменко, В. Євтух, М. Капраль, Г. Швидько, О. Ковалинський та ін. висвітили деякі напрями багатогранної діяльності грецької діаспори на українських теренах, описали життя переселенців, їх соціальний склад, зміни у чисельності, правове становище греків у Російській імперії. Останнім часом питан-

ня історії меценатства все більш привертають увагу сучасних дослідників, про що, зокрема, свідчить поява праць, присвячених як грецькій діаспорі в цілому, так і участі її представників у доброчинних справах. Важливим доробком у цьому аспекті є колективна праця «Греки на українських теренах»[5] та збірник історико-біографічних нарисів «Подвижники і меценати: грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст.»[6], де містяться відомості про родинну історію та генеалогію деяких грецьких родів, їх діяльність у сфері освіти, науки, економіки та культури. Серед представників грецької діаспори було чимало меценатів, які зробили значний внесок у соціально-економічний розвиток регіону.

Становлення та успіхи багатьох іноземних купців, які прибули на Південь України на запрошення російського уряду, нерідко були пов'язані з освоєнням родючих земель цього регіону та появою нових можливостей для розвитку внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Проникнення європейських купців, в тому числі і грецьких, на нові ринки, яким була Україна, призвело до розвитку промисловості, відкриття великих комерційних компаній, агенцій, банків у цьому регіоні. Успіху комерційних операцій грецьких купців сприяло те, що вони спиралися на створену їх співвітчизниками широку торгову мережу, яка охопила всю Європу, а також деякі райони Азії та Африки. З початку XIX ст. одним з найважливіших центрів цієї міжконтинентальної грецької торгової мережі стає Одеса.

Греки прибули в південну столицю Російської імперії з різних кінців світу. Оселившись в Одесі, багато хто з них не поспішали приймати російське підданство і залишалися громадянами інших країн. Так, уродженцями Константинополя були Папа-Никола, Марко, Смірні-Іоаніді. Острівну Грецію представляли родини Власопуло (о.Сантарін), Беллі (о.Метіліно), Памолого (о.Сіра), Камбафекрі (о.Кефалонія), Маврокефало, Джероламо й Арсені (Іонічні острови). В Одесу греки переселялися з деяких міст Росії. Так, з Ніжина прибули родини Кумбарі, Бібі, Стаматакі, Мела, Магдаліно, з Керч-Енікале – Краяні, із Сухум-Кальчіна – Метакса, із Сімферополя – Ніколі, з Балаклави –

Мавромустакі, з Маріуполя – Халпаккі. Наприкінці XIX ст. в місті проживали як хіосці – старожили Одеси в 3-4 поколіннях – Ксіда, Кавура, Апостолі, Папа-Никола, Васіліаді, так и новоприбулі греки – Захаріс, Перікі, Кокінакі, Дукеріс та ін[7].

У червні 1795 р. в Одесі був проведений перший перепис населення. Згідно цього перепису, в місті мешкало 2 349 чоловік, з них 10% були греки[8], в наступному році кількість греків в місті збільшилась до 3 тис. чоловік[9]. Серед заможних грецьких купців, які проживали в Одесі в середині XIX століття були: Інглезі, Калоєракі, Кумбарі, Манезі, Мавро, Раллі, Родоканакі, Папахаджі, Папудов, Стаматі. До кінця сторіччя їхня кількість збільшилася, серед них були Е.Ангеліді, Н.Арфано, В.Горголі, Л.Іоріні, М.Катаказі, Е.Кефелі, А.Кнері, М.Контаракі, А.І. і Л.І.Куріс, Н.Лазаріді, Г.Маразлі, Д.Маврокордато, М.Маврокордато, П.Маврогені, К.Мангакі, Д.Марохуржі, В.Москулі, К.Палеолог, С.Пападімітру, А.Пефані, А.Пападопуло, М.Севастопуло, Н.Скордуялі, А.И. і Д.Ф.Таванакі, А.Хадзопуло, И.Хіанакі, А.Хрістіні, И.Хурмузі, Е.Чакні та ін.[10]

Грецька громада Одеси помітно виділялася серед інших іноземних громад в Україні швидким зростанням свого добробуту, пов'язаним з активною участю його представників в морській торгівлі, що обслуговувала економіку Причорномор'я. Тут були засновані великі грецькі торгові дома. У 1833 р. в Одесі було 59 торгових домів, серед яких 21 був грецьким[11]. Протягом 1833–1860 рр. торговельний обіг 5-и найбільших грецьких торгових домів, власниками яких були Ф.Радоконакі, І.Раллі, К.Папудов, А. Зафірі, А.-І.Мавро, становив 126 473 513 крб.[12]

Багатством, розмахом торгових операцій та благодійної діяльністю виділялися десять одеських купців, власність яких оцінювалася в 10 млн. крб.[13]. Серед цих купців був Григорій Іванович Маразлі (1770–1853). 1792 р. він з сім'єю оселився в Одесі та зайнявся торгівлею, відкрив своє підприємство[14]. Г.І.Маразлі вдалося швидко розбагатіти. Основним заняттям грецького купця була купівля-продаж земельних ділянок, досить прибуткове в період забудови щойно заснованого і швидко зростаючого міста. Він був відомий своєю благодійною діяльністю.

26 липня 1831 р., у нього народився син Григорій[15]. Хлопчик отримав освіту в Одесі, де закінчив юридичне відділення Рішельєвського ліцею[16]. Після смерті батька в 185 р. Г.Г. Маразлі став продовжувачем сімейної справи. Після закінчення Кримської війни він почав вкладати гроші у власність і промисловість. Так, в книзі реєстрації податків за 1873 р. було вказано, що Г.Г. Маразлі володів більш ніж 12-ю маєтками[17]. Він також продовжував благодійну діяльність свого батька.

Грецький купець успішно поєднував комерційні справи з участю в міському управлінні: був гласним міської Думи, старшиною розряду домовласників, членом міської управи. Він добре знав всі сторони багатогранного життя міста, відчував тонкощі управління величезним міським господарством та першочергові потреби всіх верств населення Одеси. Всі сили своєї кипучої і щедрої натури він присвятив турботам про потреби мешканців[18]. У 1873 р. був обраний заступником виконуючого обов'язки міського голови[19]. У вересні 1880 Г.Г.Маразлі став головою одеської міської Думи[20]. За час 17 літньої праці на цієї посаді Г.Г.Маразлі побудував близько 40 громадських і учбових закладів, підприємств, культурно-просвітницьких установ. З його ім'ям пов'язана не тільки поява в Одесі трамвая та газового освітлення, але й будівництво центрального поштамту, численних ринків, в тому числі «Привозу», магазинів і готелів, будівництво багатьох суспільних будівель в місті. Під час своєї роботи в міській Думі Г.Г.Маразлі сприяв тому, щоб в Одесі було відкрито першу дільницю лінії кінної залізниці[21], закладено Олександрійський парк.

Як і багато інших грецьких купців, значну суму власних коштів Г.Г.Маразлі виділяв для допомоги бідним та хворим мешканцям Одеси. Він побудував для них нічні притулки, дешеві їдальні та лікарні. Так, в 1870 р. він пожертвував 5 тис. крб. Маріїнському дитячому притулку, де діти могли перебувати цілодобово[22]; 30 тис. крб. – на споруду трьох будівель, що призначалися для нічного притулку на 85 чол. і двох їдалень – дешевої і дитячої. Будівлі були урочисто освячені 20 вересня 1888 р.[23] Коли дитяча їдальня була відкрита, її щодня відвідувало понад

60 дітей, а дешеву їдальня для дорослих – від 130 до 430 чол. в день. Через три роки Г.Г. Маразлі пожертвував 47 тис. крб. на будівництво двох будівель богодільні проти Старого християнського кладовища. Одна будівля була розрахована на 44 особи, а інша – на 76[24]. У 1832 р. на кошти грецького мецената було створено відділення міської психіатричної лікарні[25]. 31 серпня 1900 р. він подарував у власність землю з усіма спорудами, які знаходилися там, Товариству влаштування дешевих нічних притулків. Ціна цього дару оцінювалася в 21 тис. крб.[26] У звіті грецького добродійного товариства за 1903 р. згадуються дві будівлі, які Г.Г. Маразлі подарував місту – Маразлієвська богодільня (35 тис. 870 крб.) і будинок, який був оцінений в 45 тис. крб. На його особисті пожертви було побудовано притулок для малолітніх і безробітних, які відбули покарання, а також було відкрито притулок для підкинутих дітей.

Г.Г.Маразлі постійно піклувався про здоров'я бідних мешканців міста. Заснована в 1851 р. О.С.Стурдзою та його сестрою Р.С.Едлінг богодільня для хворих була значно розширена за рахунок нових приміщень, побудованих на кошти Г.Г.Маразлі. Згодом богодільня перетворилася в лікарню і отримала назву «Стурдзівської общини сестер-жалібниць». Безкоштовна лікарня для амбулаторних хворих постійно отримувала фінансову підтримку від Г.Г.Маразлі.

З ім'ям грецького мецената пов'язане будівництво та відкриття в 1893 р. першої в Росії бактеріологічній станції[27]. Для Одеси, де контроль за станом води був особливо необхідний, це було значною подією в житті міста. Г.Г.Маразлі намагався допомогти мешканцям міста використовувати природу місцевості для лікування хворих. Чудодійне лікування грязьовими ваннами на Куяльницькому лимані було відомо в багатьох містах Російської імперії, однак, лише небагато хто мав можливість скористатися цими унікальними можливостями природи України, оскільки перебування в Куяльнику вимагало значних коштів. Г.Г.Маразлі на свої гроші побудував будинки для бідних, де вони могли б зупинитися, приїхавши лікуватися з різних куточків Російської імперії. Треба зазначити, що для будівництва лікарні на

Куяльницькому лимані виділяв кошти також грецький купець Маврокордато. У 1886 р. Г.Г. Маразлі пожертвував 12 тис. руб. на будівництво в Куяльнику домової церкви при грязелікарні та будівлі народного училища[28]. У 1889 р. в пам'ять порятунку царської сім'ї Г.Г.Маразлі пожертвував велику суму на влаштування притулку для осіб привілейованого стану[29].

Грецькій громаді в Одесі родина Маразлі подарувала свій сімейний будинок і майно на Пушкінській вулиці, що приносило щорічний доход у розмірі 50 000 руб. Будинок у Червоному провулку, який належав родині Маразлі, з дозволу власника використовувався для проведення зборів таємної патріотичної організації «Філікі Етерія», яка була організаційним центром боротьби грецького народу проти османського ярма.

Діяльність Григорія Григоровича Маразлі була різноманітною та плідною. За заслуги перед новою батьківщиною він був нагороджений російськими орденами та багатьма іноземними нагородами, мав сотні дипломів про присудження почесного членства благодійних і просвітительських установ. У січні 1895 р., будучи в похилому віці, він залишив посаду мера Одеси, однак, до кінця свого життя продовжував займатися благодійністю. Григорій Григорович Маразлі помер 1 травня 1907 р., залишивши добру пам'ять про себе в серцях одеситів. Своїм спадкоємцям грецький меценат заповів продовжити благодійні справи на благо українського і грецького народів, які були спрямовані на розвиток економічного та культурного життя міста, де вони проживали.

22 січня 1819 р. члени родини Родоканакі відкрили торговельний дім (загальний установчий капітал складав 985.625 тис. турецьких піастрів). Центральне підприємство торгового дому «Родоканакі» знаходилося в Константинополі, основним напрямком діяльності була торгівля зерном. Статут підприємства передбачав відкриття чотирьох філій, однією з яких стала одеська[30]. Її очолив один з братів – Федір, якій і раніше працював на російському ринку та знав його можливості.

В Одесу Федір Родоканакі прибув у віці 22-х років.[31]. Він вирішив влаштуватися тут назавжди. Молодий грецький купець

розумів, що у зв'язку зі збільшенням попиту на зерно Південна Росія є сприятливим регіоном для торговельної діяльності. 1819 р. він звернувся в міський магістрат із проханням про надання йому російського громадянства. В тому ж році він став підданим Російської імперії. Одесити добре знали грецького купця, різноманітна діяльність якого сприяла розвиткові міста. У 1834 р. грецький уряд, який знаходиться в Навпліоні, призначив Федора Родоканакі грецьким консулом в Одесі[32] . Нова посада зміцнила суспільне становище грецького купця.

Із середини XIX ст. він стає судновласником. Вже в 1844 г. Федір Радоконакі згадується в міських звітах про комерційну діяльність купців як власник двох суден, зареєстрованих в Одесі, а в 1859 г. як власник парової баржі[33]. Море є для грека його «щирою батьківщиною», а кораблі – «золотими і срібними» медалями країни. Серед напрямів діяльності Торгового дому «Родоканакі» було не тільки виробництво товарів та їх реалізація, але і надання транспортних послуг. 1883 р. було засновано пароплавство «Брати Родоканакі»[34], яке мало чималу кількість торговельних, на початку вітрильних суден, а згодом пароплавів («Брати Родоканакі», «Федір Радоканакі», «Пелопоннес», «Віра», «Євгенія К.», «Святий Миколай», «Святий Антоній», «Святий Михаїл», «Святий Іоанн»). На початку 80-х рр. XIX ст. на лінії морського сполучення Одеса-Крим-Кавказ працювало три пасажирських пароплави[35]. «Федір Родоканакі» (водотоннажність 246 т), «Євгенія К.» (водотоннажність 353 т) і «Віра» (водотоннажність 532 т) були зареєстровані в Одесі і ходили під російським прапором[36] . У 1843 р. Федір Родоканакі був обраний членом Експедиції пароплавного сполучення Одеса-Константинополь. Він брав активну участь у роботі цієї організації і неодноразово представляв свої пропозиції із удосконалення структури та підвищенню ефективності перевезень[37] .

Без перебільшення можна припустити, що Одеса стала такими ж морськими воротами на Півдні Росії, як Марсель у Франції або Гамбург у Німеччині. Стан морської торгівлі в значній мірі залежав від і безпеки судноплавства. Однак, плавання в Чо-

рному та Середземному морях було пов'язано з певною небезпекою (пірати, воєнні дії), що стимулювало розвиток страхових послуг. Ф. Родоканакі був ініціатором створення морської страхової компанії «Чорне море», яка протягом XIXст. активно діяла. Він обіймав посаду директора морської страхової компанії «Неофілемборікі». Купці – власники страхових компаній, виділяли значні кошти на благодійну діяльність. Багато хто з них були проголошені «національними евергетами» (благодійник, добродійник) за їхній внесок у розвиток економічного та культурного життя не тільки на своїй батьківщині, але і на благо усього грецького світу [38]. У 1814–1817 рр. серед акціонерів морських страхових компаній благодійною діяльністю виділялися купці П. Кріон та Г. Маразли[39]. 1826 р. в Одесі була створена судноплавна страхова компанія «К. Папудов і Ко»[40] . Збільшення кількості компаній свідчить, що греки Одеси спиралися у своїй діяльності на значну фінансову базу.

Родина Ф. Родоканакі була одна із самих заможних в Одесі. У 1847 р. члени родини володіли капіталом у 2,5 млн. руб.[41] У 1853 р. щорічний обіг закордонної торгівлі родини склав 3.390.295 руб.[42] У наступні роки він істотно збільшився. Підприємницька діяльність Ф. Родоканакі та його внесок у розвиток виробничих сил Півня Росії сприяли росту суспільного авторитету грецького купця. У 1831 р. він обирається членом Комерційного морського суду, а через 6 років – членом філії Одеської Комерційної Ради. У 1832 р. його призначають Генеральним консулом Тоскани в Одесі. У 1843 р., як представник одеських купців, він стає членом Комісії пароплавного сполучення Одеса-Константинополь. У січні 1848 р. російський Сенат надає йому звання Комерційного радника[43]. У 1880 р. його призначають керівником виробничого відділу заводів та великих промислових комплексів міста. З 1871 р., коли було засноване Грецьке благодійне товариство міста Одеси, то греки міста обирають Ф.Родоканакі головою цієї організації. Обов'язки голови він виконував протягом двадцяти років. За значний внесок у розвиток міста Федір Родоканакі як й Григорій Маразлі був обраний почесним громадянином Одеси[44].

Одним із прикладів поєднання комерційної діяльності і зусиль грецького купця, спрямований на благоустрій міста, є будівництво складів у Одеському порту. В 1881 р. Ф.Родоканакі була відведена ділянка землі розміром близько 30 погонних сажень (1 сажень дорівнює 2,13 м) наприкінці Потапівського молу – гавані для причалювання судів. Тут грецькому купцю було дозволено розмістити залізний пакгауз (комора) довжиною близько 8–9-и і шириною близько 3-х сажень. Виділяючи землю, одеська адміністрація в особі головного інженера комерційних портів Новоросії зобов'язала Ф.Родоканакі, «щоб він у справному стані утримував бруківку і набережну біля пакгаузу»[45] . Грецький купець надавав кошти для благоустрою території, на якій була розташована його комора для товарів.

Ф.Родоканакі займався не тільки комерцією і банківською справою, а також активно сприяв промисловому розвитку країни. Звичайно ж, комерція становила і становить основне джерело зосередження капіталу, а торговельний капітал є основною промислового і банківського капіталів. Динаміка інвестиційної економічної політики торговельного і банківського дому «Родоканакі» була спрямована на промисловий комплекс. Грецький купець викупив і облаштував Одеську фабрику з обробки й упакування сільськогосподарської продукції. Торговий дім був власником акцій ряду вино-горілчаних підприємств, серед яких був найбільший в Одесі вино-горілчаний завод, продуктивна потужність якого становила близько 1% від загального всеросійського спиртового виробництва. Ф.Родоканакі заснував в Одесі найбільшу в Росії паперово-джгутову фабрику, де працювало 700 робітників і в яку було вкладено капітал на суму 122098 руб[46].

Син Федора – Перикл працював разом з батьком. Родині Родоканакі належали десять великих підприємств в Одесі, серед яких були млин, текстильна і шкіряна фабрики, броварня, фабрика з пошиття одягу, кілька винних заводів, завод шампанських вин. Перикл добре знав виробництво і можливості розширення ринків збуту для своїх товарів. Він неодноразово направляв у

державні структури пропозиції, спрямовані на підтримку вітчизняного виробника. Так, 31 жовтня 1889 р. він направив у Міністерство фінансів (департамент торгівлі і мануфактури) лист, де пропонував проект статуту «Товариства виноробства». Основною метою створення такого товариства був розвиток виноробства на півдні Росії і поширення російських виноградних вин, у тому числі виробництво коньяку і шампанських вин за французьким способом. Розглянувши цю пропозицію, міська влада схвалила створення товариства, тому що діяльність цей організації «може бути досить корисна для всього краю»[47]. За заслуги батька і його власну діяльність Перикл Родоканакі був зведений у спадкоємне дворянство Російської імперії[48]. Слід зазначити, що комерційні прибутки Родоканакі збільшувалися також за рахунок промислових інвестицій[49]. Перикл приділяв велику увагу розвиткові промисловості і фінансував поширення технічних винаходів та технічне удосконалення виробництва.[50] У 1899 р. Перикл помер у Парижі[51]. З його смертю перестала існувати одеська гілка роду Родоканакі. Величезне багатство Перикла Родоканакі було розпродане, а власником торгового дому став його зять М.Маврокордато.

Економічна діяльність грецьких підприємців на Півдні Росії становить особливий інтерес, причина якого є у визначенні ступеня впливу представників грецької діаспори на економічний і соціальний розвиток Півдня Росії. Треба підкреслити, що райони, які були центром економічного розвитку Росії в XIX в., збігаються з місцями проживання грецьких переселенців. Аналіз економічної діяльності грецьких підприємців на Півдні Росії свідчить про значний вплив на економічний розвиток цього регіону. Підприємницька діяльність греків забезпечувала створення моделі міжнародній торгівлі (торгових домів), освоєння нових морських ліній і відкриття страхових компаній, інвестування в будівництво міст. В усі періоди історії греки характеризувалися широкою благодійною діяльністю. Вони фінансували будівництво грецьких церков, установ культурно-освітнього характеру, які прикрашають українські міста і сьогодні. Греки активно допомагали місцевому населенню в ліквідації стихійних

лих (пожежі, повені, епідемії, неврожай). Вони нерідко намагалися доповнити урядові програми соціального захисту населення і відкривали лікарні, притулки й аптеки для незаможних. Маючи великий досвід в організації торгових домів, грецькі купці швидко накопичували значні кошти, які дозволяли їм займатися широкою благодійною діяльністю.

В другому десятилітті XIX ст. грецька громада Одеси висунулася на перше місце серед подібних не тільки за своєю чисельністю (1,5 тис. чол.), але і за благодійною діяльністю. Досягнув економічного процвітання, греки Одеси жертвували особисті кошти на благоустрій міста та сприяли розвитку його інфраструктури.

---

1. Χασιωτης Ι.Κ. Επισκοηση της ιστοριας της νεοελληνικης Διασπορας. – Θεσσαλονικη, 1993.

2. Βακαλοπουλος Κ. Ιστορια του Βορειου Ελληνισμου: Ηπειρος. – Θεσσαλονικη, 1992.

3. Νικολαιδου Ε. Ηπειρωτες αποδημοι στην Ρωσια του 19ου αιωνα και η συμβολη τους στην αναπτυξη της Ηπειρου // Δωδωνη. – 1986. – Τομος 15. – Νο 1. – Σ. 103-128.

4. Βλαμη Δ. Ελληνες εμποροι στο Λιβορνο. – Αθηνα, 2000.

5. Дмитрієнко М., Литвин В., Томазов В., Ясь О. та ін. Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, факти. – К., 2000.

6. Підприємці й меценати: грецькі підприємці та громадські діячі в Україні. XVII–XIX ст. Історіко-біографічні нариси. – К., 2001.

7. Слюсаренко О., Терентьєва Н. Торгово-економічні зв'язки України і Греції: історичні традиції та сьогодення. К., 2005. – С. 63–64.

8. Бернштейн С. Исторический и торгово-экономический очерк Одессы. – Одесса, 1894.– С. 2.

9. Zapantis A. Greek-Soviet relation: 1917–1941. – Harvard, 1986. – P. 6.

10. Терентьева Наталья. Греки Украины: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XYII – XX вв.). – К., 1999. – С. 207.

11. Одесский вестник. – 1834, 24 февраля. – № 16. – С. 61.

12. Слюсаренко О., Терентьєва Н. Вказ. праця. – С. 254.

13. Ερμης ο Λογιος. – 1817. – № 1. – Σ. 13.

14. Παπουλιδις Κ. Γρηγορις Γ. Μαρασλης (1831–1907). Η ζων και το εργο του Θεσσαλονικη. – 1989. – Σ.25−26.

15. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф. 37. – Оп. 3.– Спр. 382.– Арк. 72 зв.

16. ДАОО. – Ф. 42. – Оп. 35. – Спр. 120.– Арк. 3–4; Михневич И. Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея с 1812 по 1857 г. – Одесса, 1857. – С. 112

17. Koromila M. The Greeks in the Black Sea. – Athens, 1991. – P. 258.

18. Шувалов Р.А. Благотворительная деятельность Г.Г. Маразли // Сб. Григорий Григорьевич Маразли: меценат и коллекционер.– Одесса, 1995. – С. 46.

19. Адрес-календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи на 1875 г. – СПб., 1875. – Ч. II. – С. 286

20. Памятная книжка Одесского градоначальника на 1880 г. – Одесса, 1879. – С. 129.

21. ДАОО. – Ф. 2. – Оп. 3. – Спр. 1939.

22. Одесса. 1794–1894. – Одесса, 1895. – С. 719.

23. Шувалов Р.А. Вказ. праця. – С. 48-49.

24. ДАОО. – Ф. 16. – Оп. 67. – Спр. 139; – Оп. 8. – Спр. 43. – Арк. 2.

25. Одесский листок. – 1907, 3 мая.

26. ДАОО. – Ф. 35. – Оп. 1. – Т. 2. – Спр.5479. – Арк. 3-4.

27. Одесса. 1794 – 1894. – Одесса, 1895. – С. 507.

28. ДАОО. – Ф. 16. – Оп. 62. – Спр. 107.

29. Одесский листок. – 1907. – 3 мая.

30. Слюсаренко О., Терентьєва Н. Вказ. праця. – С. 67.

31. ДАОО. – Ф. 188. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1.

32. Історичний архів Міністерства закордонних справ Греції. – Оп. Посольство Греции в Одессе. – Год 1834. –№3963.

33. Fairlie S. Shipping in the Anglo- Russian Grain Trade to 1870 // Journal of Martine History. – 1971. – T. 1. – P. 39.

34. ДАОО. – Ф.5. – Оп.1. – Спр. 255. – Арк. 1; Спр.388. – Арк. 17.

35. Слюсаренко О., Терентьєва Н. Вказ. праця. – С. 69.

36. Harlaftis G. A History of Greek-Owned Shipping. – London, 1996. – P. 125.

37. ДАОО. – Ф. 1. – Оп. 192. – Спр. 64. – Арк. 98–98 об.

38. Папулидис К. Просветительская и культурная деятельность греков Одессы в XIX–XX вв. // Балканские исследования. – Москва, 1989. – Вып. 11. – С. 191.
39. Историческое краеведение Одесщины. – Одесса, 1992. – Вып. 3. – С. 38–39.
40. Скальковский К. Русский торговый флот. – СПб., 1887. – С. 11.
41. Папулидис К. Вказ. праця. – С. 191.
42. ДАОО. – Ф. 4. – Оп. 1а. – Спр. 411. – Арк. 1а, 4.
43. Там само. – Ф. 1. – Оп. 12. – Спр. 64. – Арк. 190, 271.
44. Там само. – Ф. 16. – Оп. 125. – Спр. 2. – Арк. 36.
45. Там само. – Ф. 2. – Оп. 3. – Спр. 916. – Арк.1.
46. Авгитидис К. Одесский купец, предприниматель, судовладелец и банкир Федор Павлович Родоканаки // Допов. на конф. «Внесок виходців з о. Хіос в розвиток Одеси». – Одеса, 2004.
47. ДАОО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1794. – Арк. 1-1 зв., 3
48. Herlihy P. Odessa: A history. 1774–1914. – Harvard, 1986. – P. 259.
49. ДАОО. – Ф. 188. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 4.
50. Там само. – Ф. 333. – Спр. 14. – Арк. 1-3об.
51. Там само. – Ф. 188. – Спр. 8. – Арк. 12.

Natalia Terentieva

THE CHANGES IN INFROSTRUCTURE OF ODESSA, AS THE RESULT OF PHILANTROPIC AND PUBLIC ACTIVITIES OF GREEK MERCHANTS (MORASLY AND RODOCONAKI)

The article analyses a philantropic and public activities of Odessa Greek merchants community, and it's impact on the development of Odessa, which was turned into major cultural and economic centre of Southern Ukraine in the 19 cent.